

Felsefe-i İslâmiyye [II]

Bundan sonra; evvela ma'âdin, sâniyen nebâtât-ı evveliyye, sâlisen hayvânât, râbi'an âlem-i kübrâ sıfatıyla mümtâz olan insan sahrâ-yı vücûda gelmiş oldu. Bütün âlemin işbu tertip ve sûret üzerine vücûd-pezîr olmasına yegâne sebep yukarıda bulunan madde ve kuvvet olup bunlar ise ezelî ve ebedîdir. Bütün esbab ve 'ilel teferruâtıyla madde ve kuvvete nihayet bulur. Binâen 'aleyh bunların fevkinde diğer bir sebep taharrîsine hacet görülmemesini[n sebebi olarak deriz ki] biz gözümüz ile görmediğimiz şeyin vücûduna kâ'il olamayız.

İşte bazı mütefekkirînin yukarıda beyân olunan sözlerinden anlaşıldığı üzere hudûs-i âlem madde ve kuvvetten ibaret iki kadîmin eser-i sun' ve icadî olarak meydana gelmiş oldu. Sonradan gelen bazı mütefekkirler hudûs-i âlem hakkında fevk olunan kelimalarında 'adem-i irtibat, tenâkuz gibi ta'ârızî müş'ir maddeler bulunduğuna zâhib olarak ber-vech-i zîr mütâla'atı dermeyân etmişlerdir.

Fırka-i ûlâ kelimalarında eczâ-yı esîriyyenin beyân eyledikleri sırada her nasıl ise onlardan biri muvâzenesini gâib ederek diğerleriyle kesb-i ittisâl eylemiş binâen 'aleyh zerrât-ı âlemin birçok küme ve keseklere ayrılmış olması bir da'vâ şeklinde gösteriliyor fakat o da'vâyı ispat makamında bir delil yâhut bir emâre bile serdedilmiyor. Da'vâ delilsiz ise hükm-i kânun münâzaraya münâfî olduğundan mesmû' ve muteber olamayacağı şüpheden vârestedir.

Zerrât-ı mezkûre 'ale't-tesâvî bir kuvve-i câzibe ve dâfi'ayı hâiz olup fezâ-yı nâ-mütenâhî içinde mihverleri dâhilinde kemâl-i intizamla devr ü hareket eyledikleri sırada onlardan lâ 'ale't-ta'yîn birisi sebepsiz muvâzenesini gâib edivermiş olması "bir şeyin bi-lâ sebep ve lâ mûcip husûlî imkânına" bâdî olduğundan bu da kâide-i muhâl ve mümteni' olduğunu isbâta hacet görülemez.

Eczâ-yı mezkûre kümelerine ba'de'l-inkısam aynı zamanda bi-lâ sebep yekdiğerinden milyonlar belki milyarlarca kilometre mesafe uzaklaşarak her biri birer hayyiz-ı mahsus işgâl eylemiş olmasından şu intizâm-ı bedî' teşekkül etmiş olmasıdır. Bu kadar mühim ve hârikulâde bir hâlet-i bedî'ayı tesadüfe hamletmek mümkün olup olmayacağı 'inde erbâb-ı 'ukûl nezdinde ne türlü bir vaziyetle karşılanabileceğini kendilerine bırakırız.

Fırka-i ûlânın "kuvvet, hareketten ibarettir" demeleri şâyân-ı kabul değildir. Zira kuvvet

demek mü'essir demektir, hareket ise mutlaka o mü'essirin eseri icâb eder. Mü'essir ile eserin şey-i vâhid olması hiçbir vecihle karîn-i kabul olamaz.

Fırka-i ûlânın “bütün âlemin işbu hâlet ve keyfiyet üzerine vücûd-pezîr olmasına sebep-i yegân madde ve kuvvet olup bunlar ise ezeli ve ebedîdir” sözlerinden madde ve kuvvetin ezeliyeti ve ‘illetü’l-‘ilel olması lüzûmu derkâr olduğundan bu söz de doğru değildir. Zira madde ve kuvvetinin vücûduyla beraber fezâda tahte’s-sıfır yüz – yüz elli derece burûdet var idi. O halde fezâ ile o fezâdaki burûdetin ve aynı zamanda zamanın vücûduna ‘illet olan şey de madde ve kuvvet midir? Şüphe yok ki bunların vücûdunda madde ve kuvvetin dahli yoktur.

Zira fezâ maddeyi muhit olduğu gibi burûdette madde ve kuvveti muhit ve madde üzerinde mü'essirdir. Bir muhit bir mü'essirin muhât ve müte'essirine ma'lûl ve müsebbeb olamayacağı bedîhîdir.

Hülâsa silsile-i mevcûdâtın mutlaka bir vâcibü'l-vücûda yani vücûdu muktezâ-yı zâtî olan bir mevcûda intihâsı zarûrîdir. Silsile-i mükevvenâtın mü'essir-i hakîkîsinde mütefekkirîn-i müte'ahhirîn iki ihtimâl-i aklî cereyânına zâhib olmuşlardır. Birinci ihtimal, mü'essirin vâcibü'l-vücud olması. İkinci ihtimal, mümkünü'l-vücud olmasıdır. Üçüncü bir ihtimal yoktur. Zira üçüncü ihtimalin vücûdu farz olunursa o da mutlaka mümteni'ü'l-vücud olması olacaktır. Hâlbuki mümteni'ü'l-vücud olan bir şeyin ‘ademi kendi muktezâ-yı mâhiyetidir. Bununla beraber maksadımız mevcut ve mü'essir-i âlem hakkında olduğundan bunun mümteni'ü'l-vücud olmasına imkan yoktur. Vücûdu olmayan bir şeyin âhârda icrâ-yı te'sir edemeyeceği beyandan müstağnîdir. Şu hâlde mü'essir-i âlem hakkındaki ihtimâl-i aklî yalnız ikiye hasr olunmak lazım gelir. İkinci ihtimal, yani âlem-i kâinatın mûcid-i hakîkîsi mümkünü'l-vücud olması batıldır. Bu sûrette üç türlü mahzur bizi karşılamış olur:

1. Mü'essir, bi-cemî'-i eczâ-yı mecmu'-i âlem olmak, yani mecmû'-i âlemin hudûsunda mü'essirine o mecmû'un kendisi olmaktır.
2. O mü'essiri eczâ-yı âlemden birisi olmak.
3. Silsile-i kâinatın ilâ gayr-i nihâye yekdiğerine ‘illet ve ma'lûl olmasını icâb eylediğinden bu sûrette zâhirü'l-butlan bir teselsül meydana çıkmış olur ki, bunun da şâhidi bürhânı tatbiktir (?). İşte bu usûl bir sâni', bir mûcidin isbâtı kaziyesine “ispat bi-tarîki'l-imkân” ünvanı ıtlâk olduğundan nihâyeti akl-ı selîme müstenittir. İngiliz filozoflarından Mister Sipenser

[Spencer] mütefekkirînin tarîk-i mezkûr usûlüyle kâinatın bir vâcibü'l-vücûda intihâsını kabul edemiyor, diyor ki: "İnsanlar vücûd-i âlem hakkında iki türlü nazariyede bulunmuşlardır. Birincisi âlemin bi-nefsihî mevcûd olması nazariyesi idi. Bu nazariyenin bi'l-âhire butlânı zâhir oldu. Bundan sonra âlemin bi-gayrihi mevcûdiyeti nazariyesi meydana aldı nihayet ve ikincide de şu gayrın vâcibü'l-vücûd olmadığına îmân ettiler. Bi-nefsihî mevcûdiyet nazariyesi butlânından sonra o gayrın da bi-nefsihî mevcûd olup olamayacağını tefrik ve temyîz edemediler. Zira bunda behemehâl bir mâcide ihtiyacı var idi. Hülâsa Mister Sipenser [Spencer] her iki fırkanın mülâhazâtında meşîme-i dalâlet bulunduğunu beyân ediyorsa da husûsî mezkur hakkında kendi mütâla'asını açık bir sûrette beyân etmekten istinkâf ediyor.

Fakat biz diyebiliriz ki mütefekkir Sipenser'in bu itirazı yolunda değildir. Evet, hukemâ-yı sâbıkâ âlem-i kâinat hakkında bi-nefsihî mevcûdiyet nazariyesini[n] doğru olmadığını anladılar. Bu gibi bir nazariyenin âlem hakkında kâbil-i tatbîk olamayacağına kanâat getirdiler. Lakin sebebi ne idi? Evet, bu kanâatin başlıca sebebi efkâr-ı dakîka ve mülâhazât-ı 'amîka neticesi idi. Hakâyık-ı eşyâyı hakkıyla taharrî ve lâyıkyı vechiyle tettebbü' ve tedebbür ettiler, gördüler ki âlem-i kâinata te'essür ve tağayyürden hâli hiçbir şey yoktur. Tebeddül ve tağayyürden hâli olmayan bir şeyde bi-nefsihî mevcûdiyet nazariyesini tatbîk etmek hiçbir vechiyle kâbil değildir. Binâen 'aleyh âlemin bi-gayrihi mevcûd olduğuna ve o gayrın da vâcibü'l-vücuttan ibaret bulunduğuna hükmettiler. Silsile-i kâinatın bi'z-zarûre bir vâcibü'l-vücûda nihayet bulması lazımdır, dediler. Çünkü bildiler ki vâcibü'l-vücud demek bi-nefsihî mevcut demektir. Bi-nefsihî mevcûd olan bir şeyin bi-nefsihî mevcûd olmamasına kâil olmak tenâkuz değil de nedir? Bir kere mü'essir-i âlem bi-nefsihî mevcûd olmak lazım geldikten sonra tekrar bu mü'essir için diğer bir mü'essir taharrîsine teşebbüs etmek kâr-ı akıl değildir.

Asrî Müslümanlık, 4. sayı, sayfa 94-96, Hicrî 6 Şa'bân 1343, Mîlâdî Mart 1925

Nikitâlı Mahmûd Hamdi

Hazırlayan: Hasan Hüseyin Mak

Editör: Emir Çakır

Link

https://isamveri.org/pdfosm/D03175/1343_04/1343_04_94-96.pdf